ցունել : Քանի որ գիր չկար , ի՞նչպէս կարելի էր իմաստուններու , խորհողներու , մեծ միտքերու յայտնութիւնները , դիտողութիւններն ու դատողութիւնները կտակել գալիք մարդկութեան՝ որ ա՛յնքան պէտք ունէր օգտուելու ատոնցմէ և իր կարգին լայնցուցնելու իր մտածումին ոլորտը:

Եւ ահա , վաղնջուց դարերու մէջ իր մրգուզ գոյութիւնը քաշկռտող հէք մարդն անտաշ՝ երեւակայեց օր մը իր մէկ մտածումը կորուստէ զերծ պահել , ՀԷՐԷՐԷԼԷՎ ԶԻՆ ԷՐԷ ՀԱՐԳԱՆԴ ՆԷՐԷ ՀԷ ՎԷՐՅ , պատկե՛ր որուն իմաստին բափանցելու համար պէտք էր անշուշտ գուշակի կարողութիւն : Ա՛յս եղաւ ահա ՆԻՇՄԱՐՏՈՅ ՏԷՐԷԼԷ ՈՐՈՒՆ ՅԻԼԸ՝ որուն յաջորդեցին գծագրութեամբ յօրինուած պատկերներ :

Քաղաքակրթութեան որոշ մէկ ասպիճանի մը հասած , մարդիկ այլ եւս արտայայտութեան այդ ձեւով չգոհանալով՝ դիմած են ՀԻԵՐՈԳԼԻՖՆԵՐու , որոնց միջոցաւ կարելի եղած է գաղափարներու՝ բաղդատաբար մեկին պարզում մը : Սա եւս սակայն կամաց կամաց անբաւարար նկատուելով , յառաջդիմութեան հետամուտ մարդկութիւնը հեղինակեց տեսակ մը հնչական նշաններ , որոնցմէ յօրինուեցաւ ԲԷԷՄԷՌԷՆը , կամ , ուրիշ բացատրութեամբ , սեպաձեւ ասորական գիրը :

Ու եկաւ վերջապէս այն օրը , երբ փիւնիկեան ալփաբետը — ծնունդ եգիպտական քաղաքակրթութեան — ճիւղաւորուելով՝ իր կարգին ծնունդ տուաւ ուրոյն ալփաբետներու (հրէական , ասորական , մոնկոլեան եւն.): Հրէական ալփաբետը ծագում առաւ արամերէնէն՝ զոր Հրեայք Բաբելոնէն բերին , իրենց գերութենէն դարձին : Նոյն արամերէնն է դարձեալ որմէ ածանցուեցան արաբ , պարսիկ , հնդկա-բակտրիական ու վրացի այբուբենքը : Իսկ փիւնիկեանին ամենէն շատ տարածուն ճիւղն է յունականը որ նահապետը եղած է լատին և սլաւ ալփաբետին : Աւելցունենք թէ Յոյնք իւրացուցնելով փիւնիկեանը՝ կատարելագործեցին զայն , և հնարեցին ձայնաւորները որոնք անծանօթ էին փիւնիկեցիներուն : Յունական զանազանութեան մէջ կ՚ըմբռնուի նաեւ Յոնիականը որ հայթայթեց մեծամասնութիւնը դպտերէն , հայերէն և կիւրեղեան տառերուն:

Տիեզերքիս վրայ սփռուած ժողովուրդներ , այսպէս , ունենալով իրենց սեպհական գիրը՝ յաջողեցան կորուստէ փրկել մարդկային խորհուրդն ու մտածումը :

Գիրի բոլոր այս ձեւափոխումներուն շարքին՝ ի՞նչպէս չյիշել Նոր-աշխարհի մէկ անկիւնը քաշուած ազգութեան մը , Բերուցիին հնարած ՀԱՆԷՍՈՒԼՐԷԷՐԸ՝ դարերէ ի վեր անմոռաց և ցարդ ի գործածութեան ընկել հովիւներու կողմէ :

"ՉԵՌԱԳԻՐ„Ի ԴԷՐԵՐ

Գիրին գիւտը եղած էր , որով հսկայ քայլ մը առնուած դէպ ի յառաջդիմութիւն , մանաւանդ այն օրէն՝ երբ մարդիկ դարերու ընթացքին իրենց մտածումներէն հատակոտորներ դրոշմելէ վերջ քարի , մետաղի , կաւեղէնի , փայտի և հիւածեղէններու վրայ , ԲՈՒՔԸ հնարեցին հուսկ ուրեմն : Եգիպտացիք էին անոնք որ օրին մէկը ձեռք ձգելով պրտու կոչուած տունկը (պապիրոս), անով՝ թուղթ պատրաստելու արհեստը զարգացուցին : Պապիրոսի յաջորդած է Մագաղաթը որ կը պատրաստուէր փայլուն և ողորկ մորքէ (ոչխարենի կամ այծենի): Մագաղաթին ֆիրանսերէնն է ԲՈՒԼԸՆ՝ Պերգամ քաղքին անուամբ , որովհետեւ նախ նոյն տեղին թագաւորը Եւմենէս Բ. գործածած է մորքէ շինուած այդ թուղթը՝ Քրիստոսէ 200 տարի առաջ: — Մագաղաթին վրայ կ՚սկսին աշխատիլ մաքուր գիր ունեցող ընդօրինակիչները : Արուեստագէտը կը գեղազարդէր էջերը նկարներով և ոսկեգծումներով : Կազմարարը գիրքին թերթերը կը զօդէր , մինչեւ որ գործը գլուխ հանուած՝ կը հասնէր գրոց-բրոց մարդ նկատուած Գրավաճառին ձեռքը : Տարիներու ոգնութեանց արդիւնք այս գործողութիւնները ցոյց կու տան թէ գիրքեր ժամանակին բանկագին և հազուագիւտ առարկայ էին՝ յաճախ գեղաքանդակ արկղիկներու մէջ պահուած և կամ շղթաներու միջոցաւ կապուած՝ ընթերցանութեան յատկացեալ գրասեղաններու վրայ :